

आपतकालिन बाल उद्धारकोष सञ्चालन निर्देशिका, २०७६

परिचय :

बालबालिकाहरु शारीरिक, मानसिक अपरिपक्ताको कारणले उचित संरक्षणको खाँचो पर्छ । वर्तमान सन्दर्भमा खाँडाचक्र नगरपालिका कालिकोटमा चरम गरिबी, अशिक्षा, दैवी विपत्ति, पारिवारिक दुर्घटना, अशिक्षा, परम्परागत संस्कार, पारिवारिक विग्रह, बालबालिका विरुद्ध बढीरहेका हिंसा, भेदभाव, लैङ्गिक विभेद, चरम शोषण, दुर्व्यवहार, बालबालिका ओसारपसार लगायतका बढ्दो घटनाक्रमले धेरै बालबालिकाले बाल संरक्षणको अधिकार प्राप्त गर्न सकेका छैनन् भने अरु उच्च जोखिममा रहेका छन् । बालबालिकाको जोखिम न्यूनिकरण तथा उद्धार प्रक्रिया सहजका लागि नेपाल सरकारले बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५, आपतकालिन बालउद्धार कोष (सञ्चालन) नियमावली २०६७ र खाँडाचक्र नगरपालिकाले बाल संरक्षण नीति २०७६ लागु गरिसकेको अवस्थामा खाँडाचक्र नगरपालिकाले आफ्नो पालिका भित्र जोखिम अवस्थामा रहेका वा रहन सक्ने बालबालिकालाई तत्काल उद्धार गरि बाल अधिकारको संरक्षण, सम्बर्द्धन र सम्मानको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न खाडाचक्र नगर कार्यपालिकाको मिति .....को बैठकले आपतकालिन बाल उद्धार कोष स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने निर्णय गरे अनुसार खाँडाचक्र नगरपालिकाले आपतकालिन बालउद्धार कोष सञ्चालन निर्देशिका, २०७६ स्वीकृत गरी लागू गरेको छ ।

१. संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ :

- (१) यस निर्देशिकाको नाम “आपतकालिन बाल उद्धार कोष (सञ्चालन) निर्देशिका, २०७६” रहेको छ ।
- (२) यो कार्यविधि तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषयवा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :

- (क) “कोष” भन्नाले दफा ४ बमोजिम स्थापना भएको आपतकालिन बालउद्धार कोष सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “समिति” भन्नाले नगर बाल अधिकार समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका” भन्नाले देहायका अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्झनु पर्छ ।
  - (१) अनाथ, हराएका वा वेवारिसे अवस्थामा फेला परेका वा बाबु, आमा वा संरक्षकबाट बन्चित भएका बालबालिका,

- (२) जोखिमपूर्ण श्रममा संलग्न वा ऋणको कारणले बन्धकमा रहेका वा जवरजस्ती श्रमबाट पीडित भएका बालबालिका,
- (३) शारीरिक वा मानसिक यातना, भेदभाव, दूर्व्यवहारबाट पीडित भएका बालबालिका,
- (४) बाबु वा आमा कारागार वा हिरासतमा रहेका वा कुनै कसूरसँग सम्बन्धित रहेका कारणले बेवारीसे बालबालिका,
- (५) यौनशोषण, यौन दूर्व्यवहार, बेचबिखन वा ओसारपसारमा परेका बालबालिका,
- (६) बाबु, आमा वा अभिभावकबाट दूर्व्यवहार, हिंसा भएका कारणले बालबालिकाको उच्चतम हितको लागि परिवारबाट अलग गरिएका बालबालिका,
- (७) अपाङ्गता भएका (क र ख वर्गका) बालबालिका,
- (८) बाबु आमा वा संरक्षक गम्भीर अपाङ्गता वा अशक्तता भएको कारणले उचित हेरचाह नपाएका बालबालिका,
- (९) बेचबिखन तथा ओसार पसार, अपहरण वा शरीर बन्धकमा परेका बालबालिका,
- (१०) एच.आई.भी.एड्स संक्रमित भएका वा अन्य कुनै प्रकारले दीर्घ रोगले ग्रसित बालबालिका,
- (११) लागु औषधको कुलतमा फसेका बालबालिका,
- (१२) गरिवीको दुष्चक्रमा बाँचेका बालबालिका,
- (१३) सडक आश्रित, कुनै दुर्घटना, मानव सिर्जित वा प्राकृतिक प्रकोप वा दैवी विपतमा परेका बालबालिका,
- (१४) बालबालिका सम्बन्धी ऐन र नियमावली वा प्रचलित कानूनमा विशेष संरक्षणका आवश्यकता भनिएका बालबालिका,
- (१५) नगर बाल अधिकार समितिले तोकेका अन्य बालबालिका ।

३. आपतकालिन बाल उद्धार कोषको उद्देश्य:

- (क) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकाको उद्धार गर्ने,
- (ख) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई राहत उपलब्ध गराउने,
- (ग) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई पारिवारिक पुनर्स्थापना गर्ने,
- (घ) आवश्यक मनोसामाजिक परामर्श तथा स्वास्थ्योपचार उपलब्ध गराउने,
- (ङ) जोखिममा रहेका बालबालिकालाई अत्यावश्यकिय सेवा, सुविधा उपलब्ध गराउने
- (च) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकाको संरक्षणको अधिकार सुनिश्चित गर्ने ।

४. **कोषको स्थापना:**

- (१) जोखिममा रहेका बालबालिकालाई तत्काल उद्धार, सहयोग, राहत, स्वास्थ्योपचार पुनर्स्थापना गर्न तथा क्षतिपूर्ति र आवश्यकताका आधारमा बालबालिकालाई सहयोग गर्न “आपतकालिन बाल उद्धार कोष” नामको एक कोष स्थापना गरिएको छ ।
- (२) कोषमा देहाय बमोजिमका रकमहरू रहनेछ :
  - (क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबाट प्राप्त रकम,
  - (ख) संघ, संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,
  - (ग) नगर बाल अधिकार समितिले अन्य स्रोत पहिचान र परिचालनबाट प्राप्त रकम
  - (घ) अन्यकुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

५. **कोषमा रकम जम्मा गर्न सक्ने :** बालबालिकाको क्षेत्रमा नेपाल भित्र कार्यरत रही नगरपालिका संग सहकार्य गर्न चाहने सरकारी तथा गैर सरकारी संघ/संस्थाहरूले इच्छाएको रकम कोषमा जम्मा गर्न सक्ने छन् ।

६. **कोषको उपयोग :** कोषको रकम देहायको कामको लागि उपयोग गरिनेछ :

- (क) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकाको उद्धार गर्न,
- (ख) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई राहत दिन, स्वास्थ्योपचार गर्न तथा पुनर्स्थापना गर्न
- (ग) समितिबाट स्वीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गर्न,
- (घ) समितिबाट गरिने कार्यक्रमको अनुगमन गर्न,
- (ङ) बालबालिकाको हकहित सम्बन्धमा समितिले तोके बमोजिमको अन्य जोखिम न्यूनीकरणका कार्य गर्न र गराउन ।

७. **कोषको रकम अन्य काममा उपयोग गर्न नसकिने :**

- (१) कोषको रकम दफा ६ मा लेखिए बाहेकको अन्य काममा उपयोग गर्न सकिने छैन ।

८. **कार्यान्वयन गर्ने समिति र कोषको परिचालन:**

- (१) कोषको सञ्चालन तथा खर्च व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने काम नगर बालअधिकार समितिले गर्नेछ ।
- (२) आपतकालिन बाल उद्धार कोष दफा २ (ग) बमोजिम जोखिममा रहेका बालिकाहरूलाई नगर बाल अधिकार समितिको निर्णय अनुसार तत्कालै राहत उपलब्ध गराईने छ ।

९. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :** समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ,
- (क) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकाको उद्धार गर्ने, स्वास्थ्योपचार गर्ने, पुनर्स्थापना गर्ने तथा त्यस्ता बालबालिकालाई राहत दिने सम्बन्धमा आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने,
  - (ख) कुनै बालबालिका जोखिम अवस्थामा भए वा नभएको निर्धारण गर्ने,
  - (ग) स्वीकृत कार्यक्रमको लागि कोष परिचालन गर्ने वा गराउने,
  - (घ) स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने,
  - (ङ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने/गराउने,
  - (च) समितिबाट गरिने कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने वा गराउने,
  - (छ) बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने निकाय तथा संस्थासँग समन्वय गर्ने,
  - (ज) कोष वृद्धिको लागि स्रोतको परिचालन गर्ने ,
  - (झ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्बन्धी अन्य काम गर्ने वा गराउने ।

१०. **बालबालिकाको उद्धार तथा पुनर्स्थापना :**

जोखिममा रहेका बालबालिकालाई तुरुन्त उद्धार गरी समितिले अल्पकालिन व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ । यसरी संरक्षणको व्यवस्था मिलाइएका बालबालिकालाई वढीमा एक महिना भित्र स्थायी पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गरी सक्नु पर्नेछ । यदि कुनै विशेष कारणवस एक महिना भित्रमा स्थायी पुनर्स्थापना व्यवस्था मिलाउन नसकिएको अवस्थामा समितिले मनासिव देखेमा वढीमा एक महिनासम्म थप गर्न सक्नेछ । यसरी उद्धार तथा पुनःस्थापना गर्ने सिलसिलामा समितिले कोषको रकमबाट दफा ११ मा उल्लिखित मापदण्ड अनुसार खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाउने छ ।

११. **खर्चका मापदण्ड:** कोषबाट समितिले जोखिममा परेका बालबालिकालाई दफा १० अनुसार अल्पकालिन अवधिका लागि संरक्षणमा राखिएको अवस्थामा निम्न प्रयोजनमा निम्नानुसार खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाउने छ ।

- (क) **खानेकुरा :** बालबालिकालाई अल्पकालिन संरक्षणमा बसेको अवधि भरी खाने कुराको लागि दैनिक रु ३००।-
- (ख) **लुगाफाटो :** बालबालिकालाई लुगाफाटो नभएको वा उपयुक्त नभएको अवस्था भएमा लुगाफाटो किन्न एक पटकका लागि पढीमा रु ३०००।- सम्म ।
- (ग) **सम्प्रेषण :** बालबालिकाहरुको पुनःस्थापनाको लागि घर पठाउँदा वा परिवारमा पुनःस्थापनाको सम्भावना नभई बालगृह वा अन्यत्र पठाउँदा संरक्षक समेतको मितव्ययी सवारी साधन प्रयोग गर्नु पर्ने छ । उक्त सवारी साधनको भाडा र एकदिन पुगिनेमा खाना र खाजा खर्च वापत प्रतिव्यक्ति रु ५००।- र वास वस्नु पर्ने भएमा बस्ने खाने खर्च वापत प्रतिव्यक्ति रु दैनिक रु १०००।-

- (घ) **औषधी उपचार** : बालबालिकालाई कुनै चोटपटक लागेको अवस्थामा समितिले तोकेको वा सरकारी अस्पतालमा उपचार गराउँदा (विरामी तथा कुरुवाको समेत जोडेर) निम्नानुसारको मापदण्ड प्रयोग गरीनेछ ।
- १) जिल्ला बाहिरका अस्पतालमा बसी उपचार गराउँदा दोहोरो यातायात खर्च र स्वास्थ्य परिक्षण तथा औषधी खर्च वापत रु ३०००।-
  - २) अस्पतालमै भर्ना भई उपचार गराउँदाको अवस्थामा दोहोरो यातायात खर्च स्वास्थ्य परीक्षण तथा औषधी खर्चका अतिरिक्त ५ दिनसम्म खाने खर्च वापत विरामी र एक जना कुरुवाको लागि प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन रु १०००।-, सार्वजनिक सवारी यातायातका मितव्ययी साधन प्रयोग गर्नु पर्नेछ, रिर्जभ गर्न पाइने छैन ।
- (ङ). **जीविकोपार्जन टेवा** : वेवारिसे अलपत्र अवस्थामा फेला परेको, वा अभिभावक वा आमाबाबु नभएका असहाय तथा अनाथ, बालबालिकालाई परिवार भित्रका नातेदार (जस्तै: काका, काकी, फुपु, सानीआमा, मामा-माईज्यु) ले आफ्नो आर्थिक अवस्था नाजुक हुँदाहुँदै पनि आफ्नो संरक्षणमा राख्न चाहेमा वा मन्जुर गरेमा उनीहरूको जीविकोपार्जनमा मद्दत पुर्याउनको लागि समितिबाट निर्णय गरी वढीमा रु. ३० हजारसम्म एकमुष्ट अनुदान उपलब्ध गराउन सकिनेछ तर त्यसरी अनुदान प्राप्त गर्ने व्यक्ति वा परिवारले सो रकमबाट कुनै व्यवसाय संचालन गरी आफ्नो संरक्षणमा राखेको बालबालिकालाई खाने बस्ने व्यवस्था सहित उसको उमेर, आर्थिक अवस्था र क्षमता अनुसार शिक्षा-दिक्षाको प्रवन्ध मिलाउन चित्त बुझ्दो लिखित प्रतिवद्धता समितिमा पेश गर्नु पर्छ, सो अनुसार भए नभएको वारे समितिबाट निरन्तर अनुगमन हुनेछ ।
- (च) **विशेष निर्णय गर्न सक्ने** : यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि अपाङ्गता भएका, एच.आई.भि.संक्रमित, वा अन्य कुनै दीर्घ वा कडारोग लागेका आदी विशेष अवस्थाको जोखिममा परेका बालबालिकाको हकमा उद्धार, पुर्नस्थापना र पारिवारिक पुर्नमिलनका लागि समितिले औचित्य हेरी कोषको अवस्था अनुसार विशेष व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

१२. समितिको बैठक र निर्णय :

- (१) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।
- (२) समितिको बैठक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
- (३) समितिको बैठक बस्नु भन्दा कम्तीमा चौबीस घण्टा अगावै समितिको सदस्य-सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्य सूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरूलाई दिनु पर्नेछ ।
- (४) समितिको दुई तिहाई सदस्यहरू उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
- (५) समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको संयोजकले गर्नेछ, र निजको अनुपस्थितिमा समितिका उपस्थित सदस्यहरूले आफु मध्येबाट छानेको जेष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।
- (६) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ, र मत बराबर भएमा अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।
- (७) समितिको निर्णय समितिको सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी राख्नेछ ।
- (८) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (९) जोखिममा रहेका बालबालिकाको आकस्मिक सहयोग, उद्धार तथा पुनर्स्थापना गर्नुपर्ने अवस्था भएमा समितिको संयोजक र सदस्य-सचिवको आपसी सहमतिले आवश्यक हुने रकम निकास खर्च गर्न सक्ने छन् तर सो खर्च रकम समितिको बैठकबाट अनुमोदन गर्नु पर्नेछ ।
- (१०) समितिले कोषमा भएको रकमबाट खर्च भई २० प्रतिशत भन्दा कम रकम भएमा नगरपालिका वा अन्य निकायहरूमा स्रोतको माग गर्ने ।

१३. खाता सञ्चालन :

- (१) कोषको रकम समितिको निर्णयले नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त बैंकमा वचत वा चल्ती कुनै एक प्रकारको खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको खाताको सञ्चालन नगर बाल अधिकार समितिको निर्णय अनुसारको २ वा ३ जनाको संयुक्त दस्तखतबाट हुनेछ ।

१४. कोषको लेखा र लेखा परीक्षण :

- (१) कोषको आयव्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।
- (२) कोषको लेखापरीक्षण रजिष्टर्ड लेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

१५. **रकम फ्रिज नहुने** : कोषको रकम खर्च नभई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बांकी रहेमा त्यस्तो रकम फ्रिज हुने छैन ।
१६. **प्रतिवेदन पेश गर्ने** :
- (१) समितिले आफूले गरेको कार्यको अर्धवार्षिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन नगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
  - (२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदन समितिले सार्वजनिक गर्न सक्नेछ ।
१७. **कोषको सचिवालय** : कोषको सचिवालय नगर र बाल अधिकार समितिको सचिवालयमा रहने छ ।
१८. **अभिलेख राख्ने** : समितिले आफूले गरेको काम कारवाहीको अभिलेख दुरुस्त राख्नु पर्नेछ ।
१९. **निर्देशनदिन सक्ने**:
- (१) नगरपालिकाले बाल अधिकार समितिलाई काम कारवाहीको सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ ।
  - (२) उपदफा (१) बमोजिम दिएको निर्देशनको पालना गर्नु समितिको कर्तव्य हुनेछ ।
२०. **अधिकार प्रत्यायोजन** : समितिले यस निर्देशिका बमोजिम आफूलाई प्राप्त भएका अधिकारहरु मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार समितिका सदस्य वा सदस्य सचिवलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने छ ।
२१. **कोष खारेज हुन सक्ने** :
- (१) कुनै कारणवस कोष सञ्चालन गर्न आवश्यकता नदेखिएको ठहर गरेमा नगर बाल अधिकार समितिले खारेज गर्न सक्नेछ ।
  - (२) उपदफा (१) बमोजिम कोष खारेज भएमा कोषमा रहेको रकम नगरपालिकामा स्वतः स्थानान्तरण हुनेछ ।
२०. **बाधा अड्काउ फूकाउने** : यस कोषको प्रयोग, कार्यान्वयन तथा सञ्चालन गर्ने कार्यमा कुनै बाधा अड्काउ परेमा नगर बाल अधिकार समितिले बाधा अड्काउ फुकाउनेछ ।
२१. **निर्देशिकाको संशोधन** : यस निर्देशिको संशोधन गर्न आवश्यक देखिएको खण्डमा नगरपालिकाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।